

MESTERSÉGES FELTALÁLÓK ÉS INTELLIGENS TALÁLmányOK: AZ MI ÉS A SZABADALMI JOG FEJLŐDÉSI IRÁNYAI

I. BEVEZETÉS

A mesterséges intelligenciával (MI) a szellemi tulajdon kontextusában foglalkozó legújabb jogi irodalom túlnyomórészt a generatív MI és a szerzői jog kapcsolatát tárgyalja – a szabadalmi jog vonatkozásában pedig a legtöbbször elemzett jelenség a világ szabadalmi hivatalainak és bíróságainak reakciója egy „autonóm módon” alkotó MI-feltaláló (DABUS) találmányának bejelentése kapcsán.

A szabadalmi rendszert kétségkívül stresszteszteli egy digitális feltaláló, a jelenleg hatályos szabadalmi törvényekben kifejezetten vagy odaértetten szereplő követelmény azonban, amely szerint a feltaláló csak emberi (természetes) személy lehet, csupán egy kikandikáló fonálvég, amelyet meghúzva akár az egész pulóver lebonthatóvá válik. A szabadalmi bejelentés kötelező alaki kellékeinél mélyebbre nézve ugyanis jóval távolabbra juthatunk a szabadalmi rendszer céljaival és adaptációs szükségleteivel összefüggésben.

Az MI jelenlegi – és várható – fejlettségi szintje a szellemi tulajdoni eszközrendszeren belül a szabadalmi jogot egzisztenciális kérdések elé állítja, ugyanis a szabadalmi igény origója és eredeti jogosultja, az emberi feltaláló mellé zárkózik fel (egyelőre leginkább társként) a „gondolkodó gép”. Ehhez járulnak azok az ember alkotta találmányok, amelyek MI-t használnak egy műszaki probléma megoldására, és ezáltal az MI a szabadalmi jogi alapfogalmak szinte mindegyikét kihívások elé állítja, miközben a szabadalmi rendszer céljával kapcsolatos kérdések újragondolására is készlet.

A jogi szabályozás időigényes dolog – nem csupán a döntési folyamat hossza miatt, hanem azért is, mert egy problémának és az arra adható jogi válaszoknak megfelelő érettségi szintet kell elérniük ahhoz, hogy jogalkotási úton kísérletet lehessen tenni a rendezésre. Ebből következően, noha az MI valamilyen formában már évtizedek óta velünk van, a legutóbbi évek robbanásszerű fejlődését a világ országai szellemi tulajdoni szabályozásának még esélye sem volt lekövetni, a multilaterális harmonizációra pedig egyelőre szintén nem áll készen a nemzetközi közösség. A helyzetet árnyalja, hogy míg az MI szabályozására szinte meglepően gyorsan születtek olyan jogalkotási projektek világszerte, amelyek az MI felhasználását próbálják jogi keretek közé szorítani, a szellemi tulajdoni szabályrendszer egyelőre megfigyelő módban maradt, hiszen ebben az esetben egy gazdasági-jogi ösztönzőrendszerről van szó, nem pedig az MI-eredmények való életben való hasznosításának humanitárius és etikai szempontok alapján való korlátozásáról.

Újra a szabadalmi rendszerre közelítve tehát a kérdés leginkább úgy merül fel, hogy mi a szabadalom mint jutalmazási mechanizmus szerepe az MI-fejlesztések kapcsán? A kérdést továbbgondolva az igényel vizsgálatot, hogy a szabadalmi rendszer milyen módon és meddig tudja jótékony, versenyelőnyt és tudástranzfert egyaránt célzó innovációösztönző szerepét betölteni, amikor mind a feltalálási folyamat, mind pedig a találmányok jellege alapvetően változik meg. Ha ebben a tekintetben a ma ismert szabadalmi jog falba ütközik, a harmadik természetes kérdés az, hogy miként adaptálható a rendszer annak érdekében, hogy eredeti céljának elérésére alkalmas maradjon.

II. WIPO-PUBLIKÁCIÓ AZ MI SZABADALMI RENDSZERRE VONATKOZÓ HATÁSAIRÓL

A fenti felismerésektől vezérelve a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) számos programban és állandó bizottságban tárgyalja az MI egyes aspektusainak kezelését a szellemi tulajdon kapcsán, és részt vesz azokban a nemzetközi folyamatokban, amelyek az MI szabályozási lehetőségeit vizsgálják. A WIPO saját fórumai közül kifejezetten a technológiák határvidékein felmerülő IP-kérdések tárgyalására létrehozott „informális” eszmecsere-sorozat („conversations”) szolgál politikán kívüli platformként a vélemények ütköztetésére.

A WIPO Nemzetközi Irodája mindemellett 2024 kora tavaszán (más MI-tárgyú kiadványok mellett) „Az innovációs ökoszisztéma felkészítése az MI-re”¹ címmel közzétette azt a „szellemi tulajdoni szakpolitikai eszközkészletet”, amely – elsősorban a szabadalmakra fókuszálva – számba veszi azokat a jelenleg látható legnagyobb kihívásokat, amelyeket az MI jelent. A publikáció az MI-vel kapcsolatos alapfogalmak bevezetését követően csoportosítja az „MI-találmányok” különböző válfajait, és ajánlásokat fogalmaz meg a kormányzatok számára annak érdekében, hogy a helyi innovátorok biztonságosabban hajózhassanak a szabadalmi rendszer nyugtalan tengerén. Az anyag ezután kitér a „feltaláló” fogalmának tartalmi elemzésére és arra, hogy ez miként változik meg az MI megjelenésével, majd sorban tárgyalja a közeljövő szabadalmi szakpolitikai kihívásait, megjelenítve az egyes opciókkal kapcsolatos érveket és ellenérveket. A dokumentumot egy MI-innovációs esettanulmányokat tartalmazó függelék zárja le.

A jelen írás a továbbiakban a fenti publikáció kulcselemeinek összefoglaló ismertetését nyújtja, amelyet néhány összefoglaló zárógondolat követ. A II. rész ebben az értelemben nem a szerző teljesen autonóm szellemi alkotása, még ha a publikáció lektorálásában részt is vett. Az ismertetés szubjektívebb megállapításai és parafrázisai, valamint az I. és az III. részben szereplő gondolatok ugyanakkor a WIPO-publikációtól függetlenül tükrözik a szerző

¹ Getting the Innovation Ecosystem Ready for AI: An IP policy toolkit. World Intellectual Property Organization, Geneva, 2024; DOI: 10.34667/tind.48978. Elérhető itt: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4711&plang=EN>.

álláspontját – ilyen minőségükben azonban nem tekinthetők a Szellemi Tulajdon Világ-szervezete hivatalos pozíciójának. A WIPO-publikáció MI-alapvetésének és függelékének ismertetésére jelen írásban nem kerül sor.

1. AZ MI-TALÁLMÁNYOK CSOPORTOSÍTÁSA ÉS A KAPCSOLÓDÓ KIHÍVÁSOK

Az általános célú technológiaként leírható MI – még ha egyes megjelenési formáiban konkrét felhasználási lehetőségeket nyújt is, és jelenleg még nem létezik bármilyen feladat ellátására alkalmas modell – különbözőképpen jelenhet meg az innovációs folyamatban, és ebből következően különböző kihívásokat jelenít meg a szabadalmi rendszer számára is. Annak érdekében, hogy ezek a kihívások strukturáltan legyenek vizsgálhatóak, érdemes az „MI-találmányokat” különböző kategóriákba sorolni. Ennek megfelelően, még ha bizonyos esetekben a határvonalak elmosódottak is lehetnek, megkülönböztetjük

- a) MI-modelleket (új, megfelelő adatokkal kiképzett algoritmusok);
- b) MI által segített találmányokat (ahol az emberi feltalálók MI-eszközöket használnak a találmány létrehozatalához);
- c) MI-alapú találmányokat (ahol a találmány maga alapszik MI-technológián)
- d) MI által létrehozott találmányokat (ahol az MI-modell autonóm módon, emberi közbeavatkozás nélkül hozza létre az új műszaki megoldást).

Ad a) Ilyen „*algoritmikus innovációt*” jelent mindenfajta adatalapú optimalizációs megoldás. Ahol a modell növeli a predikciós képességet, alkalmas realisztikus szimulációra, vagy lehetővé teszi a különbözőféle adattömegek kezelését, erről a típusú innovációról van szó. A szövegértésre és tartalomgenerálásra alkalmas modellek jó példái ennek, de az egyes adatokból valamilyen tulajdonságra (vagy normától való eltérésre) való következtetést levonó automatizmusok is ilyenek minősülnek.

Noha ezeknek a modelleknek a létrehozása (különös tekintettel az adatokkal való „kiképzésükre”) jelentős befektetést követelhet meg, a szabadalmazhatóságuk sokszor megkérdőjelezhető. A különböző szabadalmi rendszerek különböző szemantikai módszerekkel zárnak ki az elmélet síkján mozgó innovációkat: „absztrakt ötleteket”, nem műszaki megoldásokat, matematikai módszereket vagy számítógépi programokat „önmagukban”. Sok MI-modell a műszaki és a nem műszaki megoldás határmezsgyéjén mozog, a szabadalmi hivatalok pedig jelenleg túlnyomórészt a számítógéppel megvalósított találmányokra kialakított joggyakorlatot alkalmazzák rájuk – előnyösen a módszertanukban kitérve az MI-modellekkel kapcsolatos sajátos szempontokra is.

Ad b) Az *MI által segített találmányok* esetében a betanított modellek az innovációs folyamat részét képezik: az emberi feltalálók MI-eszközöket alkalmaznak annak érdekében, hogy hatékonyabban jussanak el új megoldásokhoz. MI-eszközök vethetők be optimalizációra,

tömeges mérésekre, előrejelzésre, új gyógyszermolekula-jelöltek azonosítására, diagnózisra vagy nyomon követésre. Mindezek jelentősen felgyorsíthatják a feltalálás folyamatát, de nem teszik feleslegessé az emberi hozzájárulást: a műszaki probléma azonosítása és a megoldás kiszűrése, kiválasztása, tesztelése és megerősítése – jelenleg – egyaránt emberi beavatkozást igénylő lépések.

A szabadalmi rendszer szempontjából ez négy problémát vet fel: 1. Mivel jelenleg a feltárási követelmény nem terjed ki arra, hogy a bejelentők a találmány létrehozatalának körülményeit is a bejelentésbe foglalják, a szabadalmi leírásból nem mindig derül ki, ha ilyen eszközök alkalmazására is sor került. 2. Az MI használata a feltalálás során a feltalálói lépés követelményét is érintheti, mivel az MI rendelkezésre állása befolyásolhatja a szakember tudásszintjének, illetve a nyilvánvalóságnak a megítélését. 3. Ahol az MI-eszköz szerepe jelentős volt a találmány létrehozatalában, a (részleges) feltalálói hozzájárulás elismerése többféle személy kapcsán is felmerülhet: az MI-rendszer működtetője, az MI-modell létrehozója vagy a tréninghez felhasznált adattömeg szolgáltatója egyaránt felléphet ilyen igényvel. 4. Ha a skálán az MI által elvégzett feladatok felé billen el a feltalálási tevékenység mérlege, és az ember szerepe szinte csak a probléma azonosítására korlátozódik, akár az eredmény szabadalmazhatósága is megkérdőjeleződhet, mivel a szellemi tulajdoni rendszer nem a kérdésfeltevést, hanem a probléma *megoldásának* létrehozatalát jutalmazza.

Ez utóbbi probléma rávilágít arra is, hogy sok függ attól, milyen nézőpontból tekintünk az MI hozzájárulására. Amíg eszközként tartjuk számon, addig a kérdés csak akkor válik élessé, amikor az emberi hozzájárulás elenyészővé válik. Ha viszont az MI a folyamatban „társfeltalálóként” jelenik meg, az a szabadalmi rendszer egyik alapvető koncepciójának újragondolására is készíthet (erről bővebben l. a 3. pontot).

Ad c) Az *MI-alapú találmányok* az emberi innováció és a MI-technológia fúziójának tekinthetőek: ebben az esetben a találmányt nem MI hozza létre, ellenben az MI képezi a találmány lényegét. Mind a probléma azonosítása, mind a megoldás létrehozatala emberi tevékenység eredménye, az MI tehát ebben az esetben a műszaki megoldás része, nem pedig az alkotótevékenység segítője. Ilyen találmányra lehet példa egy elektronmikroszkóp, amely MI segítségével javít a képminőségen. Sok esetben ezek a találmányok az *a)* pont szerinti modellek alkalmazott – adott esetben valamilyen eszközhöz kapcsolt – felhasználását jelentik, a határvonalak tehát itt sem merevek.

A fő szabadalmi jogi problémát ennél a kategóriánál a feltárási követelménynek való megfelelés jelenti, de nem abból a szempontból, mint azt a *b)* pont esetében láthattuk, hanem az ahhoz szükséges információk bejelentésbe foglalása kapcsán, amelyek szakember számára lehetővé teszik a találmány megvalósítását. Az innovatív MI-modelleket alkalmazó találmányok ugyanis nem reprodukálhatóak az algoritmusra, a felépítésre és a modell „kiképzésére” használt adatok ismerete nélkül. Ahol a gépi tanulás úgynevezett „fekete doboz” jelenséget is produkál (azaz a modell létrehozója sem tudja, pontosan milyen mechanizmu-

sok alapján születnek meg az MI által létrehozott eredmények), a feltárási követelménynek való megfelelés szinte lehetetlenné válik.

Ad d) Ahol az MI az eszköszerepből kinőve nem csupán társfeltalálóvá válik, hanem a *feltalálói tevékenységet teljes egészében megjelenítve* a találmányi gondolat (azaz a műszaki megoldás) egyedüli alkotójává lesz, a szabadalmi rendszer egyik alapvetése, az emberi alkotótevékenység ösztönzésének koncepciója, és ezáltal a szabadalomra való jogosultság kérdése kerül új megvilágításba.

A szellemi tulajdoni körökben jól ismert próbaügyben az ún. DABUS rendszer² által – dr. Thaler, az MI-eszköz megalkotója és „gazdája” állítása szerint – önállóan létrehozott találmányokra a világ számos országában benyújtott szabadalmi bejelentésekre adott válaszok jól ismertek: a szabadalmi hivatalok és a felülvizsgálati bíróságok túlnyomórészt arra a következtetésre jutottak, hogy emberi feltaláló megnevezése nélkül a találmányra nem adható szabadalom. Fontos látni azonban, hogy 2024-ben az MI általi autonóm innováció még nem nevezhető realitásnak. Az MI-technológia robbanásszerű fejlődését szemlélve azonban ez akár már a nem túl távoli jövőben is megvalósulhat. Éppen ezért a szabadalmi rendszer alakítói jól teszik, ha már most elkezdenek gondolkozni azon, hogy a rendszer miként kezelje a kizárólag gépi úton létrehozott innovatív megoldásokat (erről bővebben l. a 3. és 5. pontot).

2. SZAKPOLITIKAI AJÁNLÁSOK AZ MI ÁLTAL FELVETETT SZABADALMI GYAKORLATI KÉRDÉSEKRE

Tekintettel az MI-innovációval kapcsolatos, már jelenleg is körvonalazódó bizonytalanságokra, az országok szellemi tulajdoni intézményei már ma is tehetnek azért, hogy a rendszer használói magabiztosabban tudjanak fellépni. Erre vonatkozóan a publikáció tesz néhány szakpolitikai ajánlást, amelyek természetesen az adott ország innovációs ökoszisztémájába kell, hogy illeszkedjenek. Ezek röviden a következők:

- i)* útmutatás közzététele a különböző MI-találmányok szellemi tulajdoni védelmére vonatkozóan, tisztázva a szerzői jog, a szabadalom, az üzlettitok-védelem, illetve a magánjogi szerződéses garanciák szerepét;
- ii)* útmutatás közzététele az MI-modellek szabadalmazása kapcsán (műszaki hatás bemutatása, közös vonások és különbségek a számítógéppel megvalósított találmányokra vonatkozó feltételekhez képest, feltárási követelmény teljesítésének preferált módjai);
- iii)* egysúlyteremtés az adatokhoz való hozzáférés és az adatok, adatbázisok jogi védelme között, tekintettel a gépi tanuláshoz szükséges adatmennyiségre, valamint

² Device for Autonomous Bootstrapping of Unified Sentience.

- ezeknek az adatoknak a felhasználásával összefüggő szellemi tulajdoni (elsősorban szerzői és kapcsolódó jogi) korlátokra;
- iv) a feltalálói lépés követelményével kapcsolatos iránymutatás kidolgozása az MI által segített találmányok esetében – tekintettel arra, hogy ha az MI használata a szabadalmi jogi szakember „köteles tudásának” részét képezi, a nem nyilvánvalóság követelményének való megfelelést jelentős mértékben megnehezítheti;
  - v) útmutatás közzététele az MI-fejlesztésben részt vevő különböző szereplők (adat-szolgáltatók, adattisztítók, adattulajdonosok, MI-modellek megalkotói, MI-rendszerek üzemeltetői stb.) feltalálói hozzájárulásának meghatározásához;
  - vi) legjobb gyakorlatok azonosítása az MI által segített találmányok esetében az MI használatának dokumentálása és feltüntetése kapcsán, mérlegelve egy ilyen formai követelmény bevezetésének előnyeit és hátrányait;
  - vii) útmutatás közzététele a feltárási követelménynek való megfelelés módjairól az MI-alapú találmányok esetében (azonosítva, milyen információk bejelentésbe foglalására van szükség az MI-modellről és a tréningezésre használt adatokról);
  - viii) az MI tágabb szabályozási környezetének vizsgálata a felelős és etikus MI-használat, valamint a súlyozási hibák („*bias*”) elkerülése érdekében.

3. FELTALÁLÓK ÉS FELTALÁLÓGÉPEK

A DABUS-ügy kétségkívül alkalmas volt arra, hogy felkeltse az érdeklődést a „feltalálógépek” jelensége iránt. A különböző nemzeti hatóságok ennek kapcsán kifejtették az értelmezésüket arról, hogy az általuk alkalmazandó jog megköveteli-e, és ha igen, miért követeli meg az emberi feltaláló feltüntetését a szabadalmi bejelentésben.³ Mivel azonban a feltaláló megnevezése alapvetően egy formai követelmény (még ha a feltaláló személye kulcsfontosságúnak minősül is, hiszen a szabadalmi igény a feltalálónál keletkezik, és adott esetben a szabadalom támadhatóvá válik, ha azt nem annak adták meg, akit az megillet), az MI feltalálói minősége kapcsán ennél mélyebb kérdések is felmerülnek.

Ahhoz, hogy jól felmérhető legyen, az MI mikor éri el azt a küszöböt, amikor már önálló feltalálói hozzájárulásról beszélünk, és ennek kapcsán elkezdhető legyen az a szakpolitikai diskurzus, hogy ennek elismerése milyen hatással van a szabadalmi ösztönzők rendszerére, elsőként azt érdemes körbejárni, hogy miben is áll a feltalálói minőség, és miért köthető ez jelenleg az emberhez.

³ A DABUS-ügy háttéréről, a különböző nemzeti, regionális és nemzetközi szabadalmi bejelentésekről, valamint az egyes szabadalmi hivatalok és felülvizsgálati fórumaik döntéseiről l. a WIPO Szabadalmi Jogi Állandó Bizottságának SCP/37/7 számú, „Mesterséges intelligencia és a feltalálói jelleg” című munkadokumentumát, különös tekintettel annak VI. részére. Az anyag elérhető itt: https://www.wipo.int/meetings/en/doc_details.jsp?doc_id=620584.

A szabadalmi jogok nemzetközi összehasonlításából a sokszínűség mellett az az érdekes vonás rajzolódik ki, hogy a feltaláló fogalmát viszonylag kevés országban definiálják. Az emberi jelleg megkövetelése túlnyomórészt abból fakad, hogy a találmány megalkotóját a szabadalmi jog személynek tekinti – a szabadalom mint jutalmazási mechanizmus pedig természetszerűleg az emberi motívumokra építve tudja kifejteni a hatását. Történetileg a szabadalom a találmány „igazi és első” létrehozóját kívánta kizárólagos jogokkal felruházni (l. pl. Anglia 1624-ből származó monopóliumtörvényét), akinek a találmánnyal kapcsolatos információkat a világ (vagyis a „köz”) tudomására is kell hoznia.

Mivel a feltalálás folyamatához kreativitásra és problémamegoldó képességre van szükség (és korábban sokhelyütt még a „génusz lángját” is megkövetelték egy szabadalom megadásához), a legutóbbi évekig nem is merült fel komolyan, hogy erre nem emberi entitás is képes lehet – így számos szabadalmi jogban az „emberség” követelménye inkább odaértett feltételezés (amelyet esetleg személyes vagy birtokos névmások is megerősítenek), mint tételezett jog.

Precíz definíció hiányában az igényjogosultsági viták, a társfeltalálók közötti jogviták, a jogosultsági alapon indított megsemmisítési eljárások, valamint a feltalálói díjigény érvényesítésével kapcsolatos eljárások tudnak olyan iránymutatásokkal szolgálni, amelyek megvilágítják, mit tekint egy ország szabadalmi joga feltalálói hozzájárulásnak, amelyet a technológiai terület is befolyásolhat.

Közös vonása ezeknek a rutinszerű cselekmények elvégzésén túlmutató, autonóm intellektuális tevékenység, amely konkrét (az elméletet a gyakorlatba átültető) műszaki megoldásban manifesztálódik. A feltalálói tevékenység ugyanakkor alapulhat szerencsés véletleneken, és a kísérletek lefolytatásának szükségessége nem kezdi ki az innovatív jelleget.

Ha az MI hozzájárulása már elismerhető olyanként, ami legalább részben megfelel a fenti követelményeknek, a kérdés akként merül fel, hogy a jelenlegi szabadalmi rendszer el tudja-e látni a feladatát, és ha adaptációra szorul, akkor milyen irányba kell elmozdítani ahhoz, hogy alkalmas maradjon erre.

A publikáció ehhez először az MI és a szellemi tulajdon kapcsolatának rövid közgazdaságtani vizsgálatát végzi el, majd felteszi azokat a kérdéseket, amelyek a szabadalmi rendszer fejlesztése szempontjából elengedhetetlenek.

4. AZ MI ÉS A Szellemi Tulajdon Kapcsolata Közgazdaságtani Nézőpontból

Az MI-be való befektetések és az MI-piac ugrásszerű növekedésével, valamint az „MI-forradalom” természetes korlátaival (szűkösség a fejlesztéshez szükséges képességekben, minőségi tréningadathalmazokban, továbbá számítási kapacitásban) kapcsolatban érdemes nem csupán jogi, de közgazdaságtani fénytörésben is megvizsgálni, miként érintik ezek a szellemi tulajdon intézményrendszerét. Ebben a kontextusban nem az az érdekes,

hogyan ki vagy mi hozta létre a találmányt, hanem az, hogy miként alakítja át az MI az innovációs folyamatot, és ez milyen hatással van a gazdasági ösztönzők egyensúlyára az ökoszisztémában.

A szabadalmi rendszer alapvető dinamikája a tudásbeli közjóságok ideiglenes magánosításában rejlik. A szabadalmak melletti más piaci magánosítási mechanizmusok (időbeli előny, üzleti titok, marketingstratégiák), valamint a kumulatív és szimultán innováció jelentősen árnyalja ezt a képet, a szabadalmi trendek pedig – egy magasabb szinten – meghatározó többlethatásokkal járhatnak: egy-egy technológiai terület „szabadalmi túlnépesedése” a hozzáférési esélyeket jelentősen ronthatja, ami a tranzakciós költségek megnövekedésével és az innovátorok közötti erőbeli aszimmetriákkal járhat.

Az MI kapcsán a közgazdászok számára a kérdés úgy merül fel, hogy ha az MI által létrehozott találmányok nem részesülhetnek szabadalmi oltalomban, azt az innováció megsínyli-e. Konkrétabban (és elmozdulva az emberi minőség megkövetelésének természetjogias megközelítésétől): elérhetőek-e az MI-vel akkora megtakarítások a K+F-folyamatban, amelyek a szabadalmi ösztönzőket feleslegessé teszik?

A kutatások azt mutatják, hogy a K+F-ráfordítások egyáltalán nem mutatnak csökkenő tendenciát az MI megjelenésével – éppen ellenkezőleg. Mivel ezek a ráfordítások nem csupán az inventív lépésekhez kötődhetnek, hanem kapcsolódhatnak kísérletekhez, tesztekhez, infrastruktúrához, tőkéhez és termékfejlesztéshez, így azt is számításba kell venni, hogy a szabadalmi rendszernek ezeket a költségelemeket mennyire kell figyelembe venniük.

Az MI-eredmények magánosításának lehetősége értelemszerűen ösztönzi a K+F-ráfordításokat, amelyek – az MI segítségével – a termelékenység és a hatékonyság növelésével is járnak. Ha pedig az MI várható szabályozása jelentősen megemeli a „*compliance*” terheket, az a tág értelemben vett (nem inventív) K+F-költségek emelkedését is eredményezi.

Az MI ugyanakkor nemcsak a K+F költségek szerkezetét változtatja meg, hanem az üzleti modelleket is. Számos technológia esetében az MI a mérnöki visszafejtést is könnyebbé teheti, ami tovább erősíti a jogi védelem iránti igényeket. Ha a szabadalmi rendszer nem áll rendelkezésre, a vállalkozások alternatív szellemi tulajdoni formákat használhatnak ugyanerre a célra.

Az MI megjelenése, ahogy az fentebb is említésre került, a szabadalmi rendszer transzparenciafunkcióját is kihívások elé állíthatja, mivel a komplex „fekete doboz” – algoritmusok és a hatalmas felhasznált adattömeg – nem feltétlenül írható le a hagyományos szabadalmi bejelentésekben. Ugyanígy megfontolást igényel, hogy ha a szabadalmi rendszerre – annak rugalmatlansága miatt – kevesebben támaszkodnak, és így kevesebb megoldás leírása kerül nyilvánosságra, az akadályozhatja-e a kölcsönös tanulás és a kumulatív innováció jótékony spiráljait.

A röviden ismertetett előzetes közgazdasági elemzés rámutat, hogy a szakpolitikai bizonytalanság az innováció lelassulásával járhat, ha a vállalkozások túl kockázatosnak lát-

ják MI-fejlesztésekbe fektetni, ugyanakkor adatokkal alátámasztott trendelemzések nélkül nagy horderejű, de elhamarkodott szabályozási döntéseket hozni szintén nem tanácsos – különösen addig, amíg a piac önszabályozása is bír kiigazító erővel.

5. QUO VADIS, SZABADALMI RENDSZER?

A WIPO-publikáció utolsó része az innovációpolitika alakítóinak kíván szempontokat adni a szükséges szabályozási döntések meghozatalához – anélkül azonban, hogy kifejezetten letehné a voksot egyik vagy másik megoldás mellett, miközben ismerteti a legfontosabb érveket és ellenérveket. A kiindulópontot minden nemzeti vagy regionális rendszerben a *status quo* kell, hogy adja – annak az elemzésével együtt, hogy milyen típusú K+F-tevékenységet és társadalmi hasznokat kíván a jogalkotó ezzel a jogi-gazdasági eszközzel ösztönözni, miközben a szabadalmi rendszer mögötti „társadalmi szerződés” által megkövetelt egyensúly, annak tudományos nyilvánosságot támogató funkciójával együtt, továbbra is fennmarad.

A legfontosabb kérdésekre adható válaszok elemzése kapcsán – ahogy az a 3. pontban is megjelenik – érdemes elszakadni attól a bináris dilemmától, miszerint az MI feltűntethető-e feltalálóként a szabadalmi bejelentésen vagy sem.

Az ismertetett jogi és gazdasági megfontolások alapján a publikáció az alábbi négy lehetőséget vizsgálja meg részletesebben:

- a) a *status quo* szerinti közmegegyezés fenntartása, amely kizárólag emberi feltalálók (és jogutódjaik) számára teszi lehetővé szabadalmak szerzését;
- b) a szabadalmi jog olyan felülvizsgálata, amely az MI feltalálóként vagy társfeltalálóként való feltűntetését is lehetővé teszi a szabadalmi bejelentésben;
- c) a szabadalmi jog olyan felülvizsgálata, amely az MI-feltaláló „képviselésében” egy jogi személy feltűntetését teszi kötelezővé, és előírja az MI használatának egyértelmű deklarálását;
- d) *sui generis* szellemi tulajdoni jogcím létrehozása az MI által létrehozott találmányok számára.

Ad a) A szabadalmi oltalmat *kizárólag emberi feltalálók* számára fenntartani kívánó érvelés egyik oldalról a szabadalmi rendszer funkciójára, másik oldalról a szabadalmi jog működésének gyakorlati kérdéseire hivatkozik. Ennek megfelelően arra mutat rá, hogy a szabadalmi rendszer az emberre tekintettel, az emberi innováció ösztönzésére jött létre, ami kizárja az MI által létrehozott találmányok szabadalmi oltalmát – már csak azért is, mert az MI-eszközöknek sem morális, sem pszichológiai alapon nincs szüksége ilyen motivációs célú jutalmazásra, és jogalanyiség hiányában jogfosztásról sem lehet szó.

További szempontként hozható fel, hogy az MI-rendszerek olyan mennyiségű és olyan heterogén adathalmazokból dolgoznak, hogy ahhoz képest minden ember által létrehozott találmány „nyilvánvalónak” tűnik. Ez a jelenség – ha az elbírálási gyakorlat a technika ál-

lásához tartozónak tekinti ezt a szintetizáló tudást – a szabadalmi jogi értelemben vett humán feltalálói tevékenységet kiszoríthatja vagy ellehetetlenítheti. Mindez egyúttal azzal is járhat, hogy az MI-fejlesztés a világ különböző részei között jelenleg is fennálló technológiai távolságot áthidalhatatlan szakadékká szélesíti. Ennek megfelelően a szabadalmi rendszer emberek számára való fenntartása mellett érvelők az ösztönző tisztán tartásával indokolják az álláspontjukat.

Noha az MI képessége a „tudásrések” felfedezésére nagy innovációs lehetőségeket rejt magában, a szabadalmi rendszer az innovatív eredmények átmeneti magánosításával jár, ez pedig tömeges méretben a szabadalmi jogok áthatolhatatlan hálóját hozhatja létre, ami mind a párhuzamos, mind a kollaboratív fejlesztéseket elnehezítheti.

A szabadalmi jogi feltaláló emberi jellegét megkövetelők gyakorlati érvei az alábbiakban foglalhatóak össze. Az MI-alkotta találmányokra vonatkozó bejelentések elbírálása során olyan alapvető vizsgálati szempontok relativizálódhatnak el, mint a „nyilvánvalóság” vagy a „szakember”. Jogi nézőpontból az MI-alkotta találmányokkal kapcsolatos szabadalmi igény is megkérdőjelezhető: jogalanyiség hiányában az igényjogosultság az MI-től jogutódlással nem szerezhető meg, de a szabadalmi bejelentés megtétele és a szabadalom bírói úton való érvényesítése kapcsán is felmerülne, hogy ki járhat el az MI „nevében”.

A szabadalmi jogi intézményrendszer oldaláról azzal is szembesülni kell, hogy a megsokszorozódó bejelentések elbírálása a hivatalokat is újfajta kihívások elé állíthatja. Az érdemi vizsgálat paradigmái közül több is megdőlhét, ha a közigazgatás nem tudja állni az innováció árhullámának ostromát. Ha pedig az MI által generált bejelentéseket MI-rendszerek kezdik el vizsgálni, az emberi innováció ösztönzésének eredeti ethoszából nem sok marad.

Látni kell ugyanakkor, hogy a konzervatív megközelítés is jár gyakorlati nehézségekkel, hiszen ha egy találmány csak akkor részesülhet szabadalmi oltalomban, ha azt emberi feltaláló hozta létre, a létrehozatal körülményeinek ismerete nélkül ezt a szempontot aligha lehet érvényesíteni.

Ad b) Az MI-rendszerek (társ)feltalálóként való feltüntetethetősége mellett érvelők nem látnak az előnyöket meghaladó mértékű kockázatokat abban, ha a szabadalmak az MI által létrehozott találmányok számára is elérhetővé válnának. Ez az MI-fejlesztésekre fordított K+F-források növekedésével járna együtt, amely makroökonómiai szinten a társadalom számára a „hagyományos” szabadalmi rendszerhez hasonló előnyökkel járna.

Eszerint a narratíva szerint az átláthatóságot csak fokozná, ha a feltárási követelményből következően mind az MI-rendszerek működésével kapcsolatos információk mennyisége, mind az üzemeltetők azonosításából fakadó elszámoltathatósága növekedne.

A jelenlegi szabadalmi rendszer elsősorban a találmány jellemzőire fókuszál, nem az alkotó tulajdonságaira. A szabadalmasok jelentős részét már ma sem az eredeti feltalálók képezik, így a találmány és a megalkotója közötti szoros kapcsolatot már a mai rendszer sem tekinti megbonthatatlannak.

A felmerülő igényjogosultsági problémákat orvosolni lehetne azzal, ha a jog egyértelművé tenné, kik tekinthetőek az MI által létrehozott találmányok tulajdonosainak. Itt juthat szerep az MI-modell fejlesztőinek és „kiképzőinek”, üzemeltetőjének, tulajdonosának vagy az adatok szolgáltatóinak. Egy másik megközelítés szerint a konkrét találmányhoz való hozzájárulás lenne a döntő ebből a szempontból. Minden olyan megoldás azonban, amely túlzottan töredezetté teszi a társtulajdonosi viszonyokat, a tranzakciók és a jogérvényesítés frontján a rendszer működőképességének rovására megy.

Ad c) A fenti két „radikális” megközelítés közötti pragmatikus középútként képzelhető el, ha a rendszer nem zárna ki az MI-feltalálókát, de a bejelentésen kötelező lenne egy embert (vagy jogi személyt) feltüntetni a *találmány* „szponzoraként” (nem hazudva feltalálónak azt, de átvágva a jogosultsági kérdés gordiuszi csomóját), és a találmány leírásának megkövetelt része lenne a létrehozatal módjának feltárása is. Ez a megközelítés a transzparenciát és a jogbiztonságot kétségkívül növelné, de nem ad választ azokra az *a)* pont kapcsán tárgyalt szakpolitikai kérdésekre, amelyek a szabadalmi rendszer MI számára való megnyitásával felmerülnek.

Ad d) Amikor a szellemi tulajdoni rendszer el kíván ismerni valamilyen teljesítményt, de az nem illeszthető be a létező keretek közé, általában felmerül a *sui generis* oltalom létrehozatalának lehetősége. Egy ilyen új rezsim kapcsán az oltalomképesség alaki és anyagi jogi feltételei egyaránt meghatározhatóak a szabályozni kívánt jelenség sajátosságainak megfelelően, és a jogi védelem jellege és határai is testreszabhatóak.

Akik szerint tehát a szabadalmi rendszer nem alkalmas az MI-innováció kezelésére, de szükségesnek látnak valamilyen jogi és gazdasági ösztönzőt bevezetni az erőforrás-befektetés elismerésére, egy új oltalmi forma kidolgozása vonzó lehetőségnek tűnik fel. Ahol ilyen szabályrendszer kidolgozására kerül sor, ott a jogosultsági, oltalomképességi, feltárási, vizsgálati és egyéb kérdések a többi szellemi tulajdoni eszköz kényszerei nélkül, de azok fogalmainak és „jó gyakorlatainak” felhasználásával lennének tisztázhatóak – a technológiai fejlődésre is tekintettel lévő adaptációs mechanizmusok beprogramozásával.

Ez a megközelítés új etikai megfontolások rendszerbe illesztésére is lehetőséget teremt, ami az elfogultság, az elszámoltathatóság, a visszaélések elleni küzdelem és a méltányosság érvényesítése szempontjából is előnyös lenne.

Természetesen ennek az iskolának is vannak kritikusai, akik rámutatnak arra, hogy ez ugyanúgy járhatna oligopolisztikus magántech-tömbök létrejöttével, valamint hogy nagyfokú körültekintéssel kellene eljárni annak érdekében, hogy a párhuzamos szellemi tulajdon-jogokkal való átfedések ne legyenek túlzottak, és hogy azok szabályozásában is megjelenjenek olyan garanciák, amelyek a rendszer kijátszását ki tudják küszöbölni.

Nem utolsósorban figyelemmel kell lenni arra is, hogy egy vadonatúj rendszer bevezetése még nemzeti szinten is komoly erőfeszítéseket követel meg, hiszen teljesen újszerű jelen-

ségek szabályozásáról lenne szó. A nemzetközi szintű, multilaterális normaalkotás pedig sokszor olyan politikai törésvonalak miatti kényszerpályákon mozog, amely egy ilyen sokszereplős és komplex szemléletet igénylő területen szinte példa nélküli együttműködési hajlandóságot követel meg.

Nem téveszthető szem elől azonban, hogy – mint oly sokszor – a nem cselekvés is cselekvésnek számít. A technológiai fejlődés nem áll meg a jogi eszközök fejlesztésének időigénye vagy nehézsége miatt, és ebben az esetben éppen a technológiai fejlődést előmozdítani kívánó jogi eszközökről van szó. A szabályozási környezet a piaci folyamatokat nagyon különböző medrekbe terelheti, és az MI kapcsán is érdemes az emberközpontról, társadalmi hatásokra figyelemmel levő megközelítést alkalmazni, az ismert IP jogi eszközöket pedig nem izoláltan, hanem azok kontextusában kell vizsgálni, egészen visszafejtve őket az alapjaikig.

III. ZÁRÓGONDOLATOK

A szabadalmi rendszer előtt álló kihívások hasonlóvá teszik azt Odüsszeusz hajójához, amelynek Kharübdisz és Szkülla között kellett áthaladnia. Mindkét tengeri szörnyeteg egyformán veszélyes, még ha másféleképpen is veszejtik el áldozataikat.

Az MI hullámain a tengerszorosba sodort szabadalmi hajóért azonban nem azért kell szorítanunk, hogy egy jelenlegi gazdasági jogi szabályozás épségben megmaradjon, hanem azért, hogy továbbra is be tudja tölteni azt a szerepet, amelynek érdekében létrehozták: megfelelő ösztönzők telepítését a megfelelő személyek számára, fenntartva az innovációtámogatás és a technológiákhoz való hozzáférés közötti egyensúlyt. Az MI szabadalmazásával kapcsolatban tapasztalható jelenlegi jogalkalmazási nehézségek ugyanis már az egészen közeli jövőben is komoly szakpolitikai kérdésekké nőhetnek ki magukat.

Képzelnék el, hogy a szabadalmi rendszer – az MI-innovációt teljes mértékben befogadva, az oltalomképességet különösebb korlátok nélkül kiterjesztve arra – fennmarad, de azzal az eredménnyel, hogy hatalmas, koncentrált monopóliumtömböket eredményez maroknyi nagyvállalkozás kezében, és áthatolhatatlan jogi szövődéssel borítja be a technológiát. Ebben az esetben az ösztönzőrendszer, irányzékát elveszítve, a Szkülla játékszerévé válik.

Ha viszont a szabadalmazás lehetősége – szigorúan értelmezve az emberi alkotótevékenységet – az MI-eredmények kapcsán nem (vagy csak részlegesen) lesz elérhető, és így nem képes továbbra is értelmezhető jogi védelmet nyújtani az innováció új irányainak, az újfajta eszközökkel teremtheti meg maga számára a versenyelőnyöket. A gondolat kísérletnek ezen az ágán a hajó Kharübdisz örvényébe süllyedve válik a múlt részévé.

A szabadalmi jogi környezetnek tehát úgy kell adaptálódnia, hogy válaszokat tudjon nyújtani az új típusú innováció által felvetett kérdésekre, ha a hajó sértetlenül akar áthajózni a tengeri sziklák között. Ez történhet a gyakorlat alakításával (és jogalkalmazó-jogértelmező feladataikkal a bíróságoknak is komoly szerepük van a rugalmasság fenntartásában), de

azt is fel kell ismerni – úgy nemzeti, mint nemzetközi szinten –, amikor szükség van a jogi keretek felülvizsgálatára.

A szabadalmi rendszer alakítóinak tudatában kell lenniük az ezzel járó felelősségnek – mint ahogy annak is, hogy szabadalmi rendszerből annyi van, ahány ország, de a széttartó szabályoknak piaci trendeket befolyásoló hatásuk van. Más szavakkal: a territorialitás talaján álló szabadalmi rendszerek is kölcsönhatásban állnak egymással, és emiatt nem elhanyagolható szempont, hogy az egyes országokban és regionális együttműködésekben legalább valamilyen egységes fogalmi keret alakuljon ki, amely törekvést mutat a konvergenciára. Az MI fejlődésének ütemét látva erre vélhetően nem állnak évtizedek rendelkezésre.

Az az igény, hogy az újfajta jelenségeket ne feltétlenül a jelenlegi rendszer keretei közé próbáljuk meg beerőltetni, a közérdekből fakad. A jogi mechanizmusok kialakításakor olyan feltételeket célszerű teremteni, amelyek alkalmasak az újonnan megjelenő trendek feldolgozására. Különösen igaz ez azokra a rendszerekre, amelyek éppen a technológiai fejlődést hivatottak előmozdítani. Amikor ezek a jogi eszközök szembesülnek a technológiai fejlődés új irányjaival, alakítóik nem maradhatnak vakok a korszerűsítés igényére.